

FÖRDJUPNING – Utvecklingen av svenska arbetskostnader i ett internationellt perspektiv

Arbetskostnadernas utveckling samvarierar med den inhemska konjunkturen, produktivets- och prisutvecklingen. Även arbetskostnadsutvecklingen i omvärlden är av betydelse eftersom det påverkar hur svenska företag står sig i den globala konkurrensen. Om de svenska arbetskostnaderna stiger relativt omvärlden urholkas normalt Sveriges konkurrenskraft om inte även produktiviteten ökar snabbare eller den nominella växelkursen försvagas i motsvarande grad. Konkurrenskraft påverkar i sin tur förutsättningarna för produktion och sysselsättning. Den svaga kronan innebär att enhetsarbetskostnader inom den svenska tillverkningsindustrin för närvarande är ovanligt låga relativt omvärlden. Riksbankens prognos innebär att svenska arbetskostnader per producerad enhet ökar i ungefär samma takt som i konkurrentländerna de kommande åren. Den förväntade kronförstärkningen är förenlig med en normal konkurrenssituation för den svenska industrin och en fortsatt god ekonomisk utveckling. Det finns dock inget entydigt mått på konkurrenskraft och bedömningen är osäker då den bygger på en rad olika prognoser.

Svenska löner påverkas av den ekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden

Aktiviteten i den svenska ekonomin är i nuläget hög, sysselsättningsgraden har stigit till en historiskt hög nivå och ovanligt många företag rapporterar om brist på personal. När arbetstagarna får ett bättre förhandlingsläge bidrar det vanligtvis till att lönerna stiger snabbare. Högre efterfrågan bidrar samtidigt till högre priser och när priserna stiger blir också kraven på, liksom utrymmet för, löneökningar större.

I en liten öppen ekonomi behöver lönebildningen dock även ta hänsyn till den internationella konkurrensen som sätter ramarna för priserna på en stor del av de varor och tjänster som produceras i Sverige. Tillverkningsindustrin är den sektor som är mest konkurrensutsatt från omvärlden och den har därför också varit normerande för lönesättningen i Sverige. Men med tiden har allt fler sektorer kommit att påverkas av global konkurrens. Om produktionskostnaderna i Sverige blir för höga jämfört med omvärlden försämras förutsättningarna för lönsam och konkurrenskraftig produktion. För den offentliga sektorn och delar av näringslivet som utsätts för internationell konkurrens i liten utsträckning är jämförelsen med omvärlden mindre relevant. Omvärldsutvecklingen kan dock vara informativ som en referenspunkt även för dessa sektorer.¹⁴

Produktivitet och växelkurs är också viktigt för bedömningen av konkurrenskraft

Eftersom högre produktion per arbetad timme ger utrymme för högre lön är det viktigt att ta hänsyn till den relativa produktiviteten mellan länder. Ett mått som tar hänsyn till både arbetskostnader och produktivitet är enhetsarbetskostnad.¹⁵ För att få en bredare bild av hur kostnadsutvecklingen påverkar konkurrenskraften behöver mått på enhetsarbetskostnad kompletteras med bland annat mått på lönsamhet, som utöver kostnadsutvecklingen även beror på utvecklingen av priser.

Eftersom Sverige har rörlig växelkurs är växelkursen en viktig komponent i bedömningen av konkurrenskraften. Det är relativa priser och kostnader omräknat till samma valuta som är relevanta. Grovt förenklat tenderar en rörlig växelkurs att på sikt bidra till att jämna ut skillnader i relativa priser och kostnader omräknade till en gemensam valuta. Om arbetskostnaderna per producerad enhet i Sverige ökar snabbare än i omvärlden kan den svenska konkurrenskraften bibehållas om kronans värde mot andra valutor sjunker. Men växelkursen påverkas av en rad olika faktorer och processen att jämna ut skillnader i relativa priser och produktionskostnader kan vara utdragen. Svenska företag kan därmed inte sätta löner och priser under antagande att växelkursen alltid jämnar ut eventuella skillnader jämfört med konkurrentländerna. Den nominella växelkursen kan däremot inte bortses från i

¹⁴ I denna fördjupningsruta fokuserar diskussionen på en jämförelse av tillverkningsindustrin men hela ekonomin kommenteras också. Tolkningar av jämförelsen i termer av konkurrenskraft baseras främst på utvecklingen inom tillverkningsindustrin.

För ytterligare analys av Sveriges konkurrenskraft, se till exempel Svenskt Näringslivs rapportserie "Lönens inverkan på Sveriges internationella konkurrenskraft" (2018).

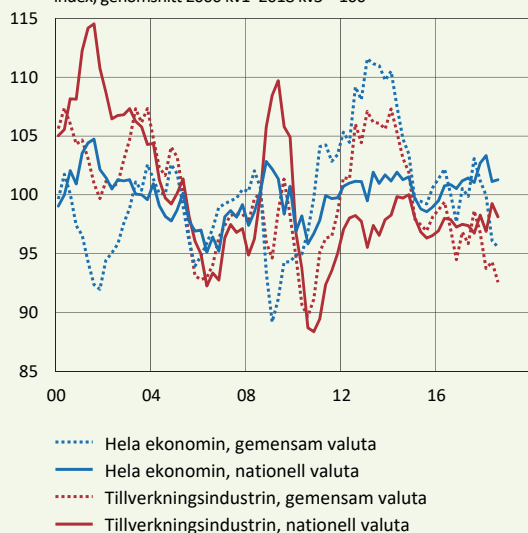
¹⁵ Detta begrepp är synonymt med arbetskostnad per producerad enhet och används här därefter i texten.

en bedömning av vilka kostnadsökningar som är förenliga med en viss utveckling av konkurrenskraften.

Svag krona innebär lägre svenska arbetskostnader relativt omvärlden

Det finns inget enskilt mått som ger en komplett jämförelse av kostnadsnivåer mellan olika länder. Det är vanligt att analysera konkurrenskraften utifrån utvecklingen av produktionskostnaderna över tid. Skillnader i produktivitetstillväxt bidrog till tvärsnitt i relativa kostnader runt åren 2009–2010 då utvecklingen färgades av den globala finanskrisen. Svängningar i växelkursen har också bidragit till stora variationer i relativa kostnader uttryckta i gemensam valuta. Bedömningen av relativ kostnadsnivå mellan länder kan därför bli känslig för valet av referenspunkt. För att begränsa detta problem används här ett genomsnitt för 2000-talet som referenspunkt. Jämförelsen kommer dock alltid att påverkas av vilken tidsperiod som studeras.

Diagram 4:19. Relativa enhetsarbetskostnader
Index, genomsnitt 2000 kv1–2018 kv3 = 100

Anm. Nationell valuta beräknas genom att dividera respektive mått i gemensam valuta med handelsviktad nominell växelkurs. För tillverkningsindustrin används lönekostnaderna vid beräkningen av enhetsarbetskostnader. Serierna för tillverkningsindustrin är framskrivna 2018kv1 till 2018kv3 baserat på enhetsarbetskostnader i 24 EU-länder samt Norge och USA.

Källor: EU-kommissionen, OECD och Riksbanken

En vanlig indikator på konkurrenskraft är ett lands enhetsarbetskostnader i relation till ett viktat genomsnitt av konkurrentländer uttryckt i gemensam valuta.¹⁶ Enligt detta mått sjönk enhetsarbetskostnaderna inom tillverkningsindustrin i Sverige jämfört med konkurrentländerna under inledningen av 2000-talet och idag är nivån låg jämfört med ett genomsnitt under 2000-talet (se diagram 4:19). Den senaste tidens kronförsvagning är en viktig förklaring

¹⁶ I denna fördjupning används ett av EU-kommissionens mått där konkurrentviktarna baseras på 37 länder bestående av 28 EU-länder plus nio andra OECD-länder (Australien, Kanada, USA, Japan, Norge, Nya Zeeland, Mexiko, Schweiz och Turkiet)

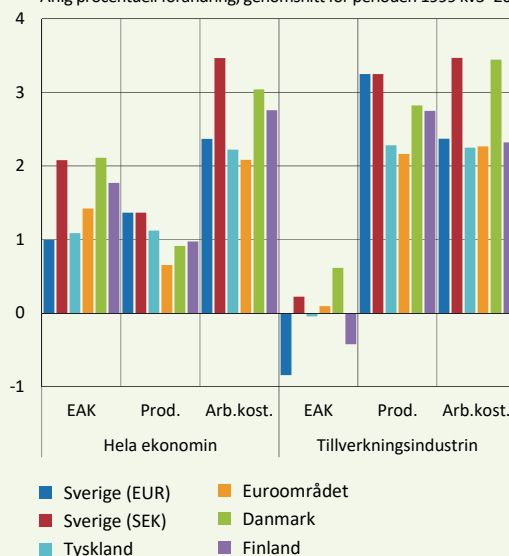
till att dagens nivå är ovanligt låg. De svenska relativa enhetsarbetskostnaderna i hela ekonomin är också något lägre än genomsnittet under 2000-talet mätt i gemensam valuta.

I Sverige har både arbetskostnader och produktivitet ökat relativt snabbt under 2000-talet

Indikatorer såsom enhetsarbetskostnader i relation till ett viktat genomsnitt av flertalet konkurrentländer ger en samlad bild av ett lands relativa kostnadsutveckling. Men det finns även anledning att jämföra utvecklingen i Sverige med länder i vår direkta närhet. Länder som Tyskland, Finland och Danmark är viktiga handelspartner och löneutvecklingen i dessa länder utgör en förutsättning i den svenska lönebildningen. Länder i vårt närområde kan också antas vara naturliga alternativ om företag med produktion i Sverige väljer att utvidga eller flytta verksamheten.

Diagram 4:20. Arbetskostnader och produktivitet

Årlig procentuell förändring, genomsnitt för perioden 1999 kv3–2018 kv3

Anm. EAK avser enhetsarbetskostnader, Prod. avser produktivitet och Arb.kost. avser arbetskostnad per arbetad timme. Förändringen uttrycks i både SEK och EUR för Sverige. För övriga länder är det ingen skillnad om förändringen uttrycks i nationell valuta eller EUR.

Källor: Eurostat och Riksbanken

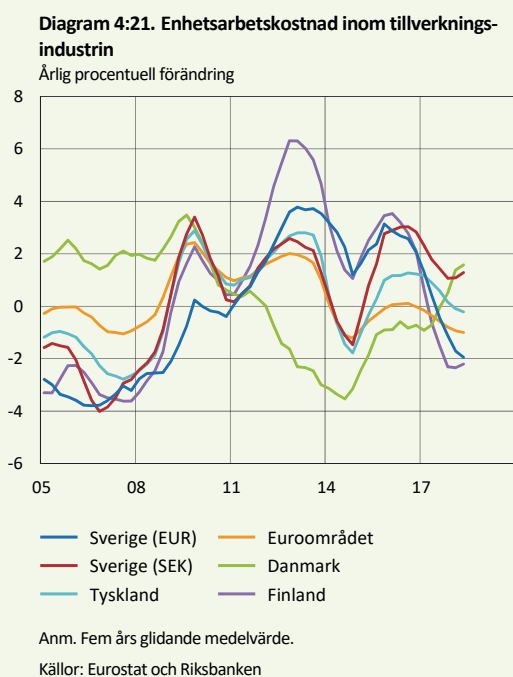
I stora drag ger jämförelsen med länderna i vårt närområde en liknande bild som jämförelsen ovan baserad på en konkurrensviktad omvärld.¹⁷ Inom tillverkningsindustrin har arbetskostnaderna per producerad enhet i Sverige och Tyskland varit mer eller mindre oförändrade under 2000-talet, medan de har stigit något i Danmark och fallit något i Finland (se diagram 4:20). Relativt höga svenska arbetskostnadsökningar jämfört med de andra länderna har

¹⁷ I måttet som används för konkurrensviktad omvärld har Tyskland en vikt på cirka 14 procent, Finland en vikt på cirka 6 procent, Danmark en vikt på cirka 5,5 procent och euroområdet en vikt på cirka 46 procent.

motsvarats av relativt hög produktivitetstillväxt. Uttryckt i euro har tillväxten i arbetskostnaderna per producerad enhet inom tillverkningsindustrin varit lägst i Sverige.

De svenska arbetskostnaderna per producerad enhet i hela ekonomin har ökat ungefär som i Danmark och mer än i de andra länderna, sett över 2000-talet som helhet. Produktiviteten har visserligen ökat mer i Sverige än i de andra länderna men de svenska arbetskostnaderna har ökat relativt sett ännu mer. Uttryckt i euro har ökningen i Sverige däremot varit ungefär som i Tyskland och lägre än i de övriga länderna.

Den ackumulerade utvecklingen under hela 2000-talet döljer variationer under olika perioder. Diagram 4:21 visar ett fem års glidande medelvärde för tillväxten i enhetsarbetskostnader inom tillverkningsindustrin.

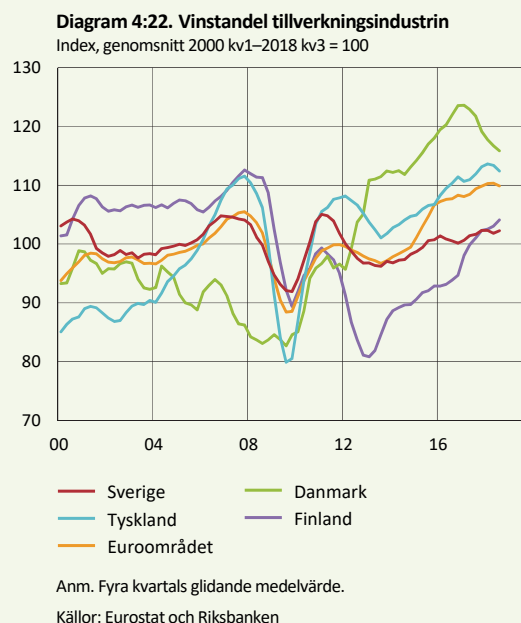
Det finns ett stort mått av samvariation i utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna mellan länderna, med undantag av Danmark. I Sverige, Tyskland och Finland föll enhetsarbetskostnaderna under perioden före finanskrisen och de har ökat en stor del av perioden därefter. Bakom samvariationen mellan dessa länder döljer sig delvis olika trender i produktivitet och arbetskostnader. Ett exempel är den relativa utvecklingen i Sverige och Tyskland. I nationell valuta var utvecklingen i Sverige i linje med Tyskland fram till 2015. I början av perioden ökade dock både arbetskostnader och produktivitet betydligt snabbare i Sverige än i Tyskland. Den senaste femårsperioden har de svenska enhetsarbetskostnaderna i nationell valuta ökat något

¹⁸. Vinstandelen skiljer sig betydligt mellan olika sektorer, bland annat beroende på hur arbetskraftsintensiv produktionen är. En sektor som är arbetskraftsintensiv har per definition en lägre vinstandel än en sektor som är kapitalintensiv. En jämförelse av nivån på vinstandelen mellan länder behöver därmed bland annat ta hänsyn till

snabbare än de tyska. Under denna period har arbetskostnaderna ökat i ungefär samma takt medan den svenska produktivitetstillväxten har varit lägre. Samtidigt innebär kronförsvagningen att arbetskostnaderna per producerad enhet inom den svenska tillverkningsindustrin har ökat relativt långsamt i gemensam valuta under den senaste femårsperioden.

Små variationer i vinstandelen inom den svenska industrin under 2000-talet

Från företagets sida är det lönsamheten, snarare än arbetskostnaderna, som påverkar förutsättningarna för produktion och sysselsättning. Ett mått på lönsamhet är den så kallade vinstandelen, det vill säga den del av förädlingsvärdet som inte går till arbetskostnader. Vinstandelen mäter alltså inte faktiska vinster utan det är ett grovt mått som inkluderar kostnader för kapital som används i produktionen.¹⁸ Utvecklingen av vinstandelen består av utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna i relation till priserna på det som produceras.

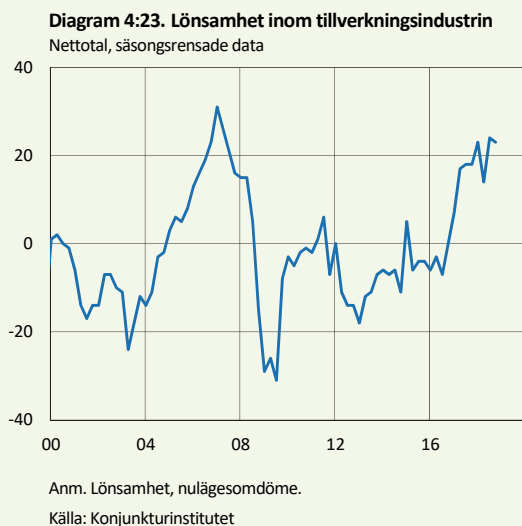

Vinstandelen för den svenska tillverkningsindustrin har varit stabil sedan 2000 och är för närvarande något högre än genomsnittet under 2000-talet (se diagram 4:22). I Sverige och Finland föll förädlingsvärdepriserna under perioden 2000–2008 ungefär i samma takt som enhetsarbetskostnaderna och vinstandelen var därför mer eller mindre oförändrad. I Tyskland var förädlingsvärdepriserna under samma period i stort sett oförändrade och vinstandelen steg. Att den svenska vinstandelen inte har stigit i linje

sammansättningen inom industrin. Förändringar i sammansättningen av industriproduktionen kan även påverka utvecklingen av vinstandelen.

med utvecklingen i Tyskland och Finland de senaste åren hänger samma med högre ökning i de svenska enhetsarbetskostnaderna. I Danmark har låga öknings i enhetsarbetskostnaderna under femårsperioden efter finanskrisen i kombination med snabbt stigande priser de senaste åren bidragit till stigande vinstandel.

Vinstandelen beräknas med både priser och kostnader i nationell valuta. Trots detta kan växelkursen ha betydelse för tolkningen av nivån på vinstandelen eftersom priserna i nationell valuta kan påverkas av växelkursen. Den senaste tioårsperioden har till exempel tillverkningsindustrins förädlingsvärdespriser i princip varit en spegelbild av kronans växelkurs. Det beror på att svenska varor och tjänster som exporteras prissätts i euro eller dollar och en försvagning av kronan driver därmed upp priset i kronor. Den svaga kronan kan därmed för närvarande bidra till att lyfta vinstandelen inom den svenska tillverkningsindustrin.

Indikatorer tyder på hög lönsamhet inom den svenska tillverkningsindustrin

Utöver vinstandelen finns det även indikatorer som visar hur industriföretagen själva ser på sin lönsamhet och konkurrenskraft. EU-kommissionen publicerar till exempel en indikator på företagens egen syn på sin konkurrenssituation inom EU.¹⁹ Denna indikator tyder på att konkurrenssituationen för svenska företag inom EU för närvarande är något bättre än genomsnittet sedan 2000 och ovanligt god jämfört med Tyskland och Finland. Det finns en tydlig samvariation mellan länderna, vilket förmodligen speglar att den upplevda konkurrensen hänger ihop med konjunkturen. Men även växelkursen ser ut att påverka upplevelsen av konkurrensen. När kronan är svag relativt euron tenderar svenska industriföretag att ha en mer positiv syn

på sin konkurrenssituation jämfört med tyska och finska företag.

Konjunkturinstitutet publicerar en indikator på de svenska företagens egen bedömning av lönsamheten. Företagen inom tillverkningsindustrin rapporterar att deras lönsamhet är hög i ett historiskt perspektiv (se diagram 4:23).

Svenska arbetskostnader ökar i linje med omvärlden

Den svenska utvecklingen av enhetsarbetskostnader och vinstandelar under 2000-talet avviker inte nämnvärt från utvecklingen i jämförbara länder. Under perioden som helhet har relativt snabbt stigande svenska arbetskostnader motsvarats av relativt hög produktivitetstillväxt inom tillverkningsindustrin och nivån på vinstandelen har varit stabil.

I såväl Sverige som i omvärlden väntas konjunkturläget bidra till att arbetskostnaderna gradvis ökar något snabbare framöver. EU-kommissionen bedömer att enhetsarbetskostnaderna ökar med cirka 2 procent under 2020 i Tyskland och med cirka 1,5 procent i euroområdet som helhet. OECD:s samlade prognos för länderna i OECD innebär en ökning med cirka 2,5 procent under samma år. Riksbankens prognos för svenska arbetskostnader och produktivitet i Sverige innebär att enhetsarbetskostnaderna i nationell valuta ökar med 2,0 procent 2020 och 2,1 procent 2021.

Kronans växelkurs (KIX) förväntas stärkas med cirka 5 procent de närmaste tre åren. Det bidrar till att relativa svenska enhetsarbetskostnader i gemensam valuta ökar snabbare än i våra konkurrentländer. Samtidigt är nivån för de relativa enhetsarbetskostnaderna inom den svenska tillverkningsindustrin för närvarande lägre än genomsnittet sedan 2000 och lönsamheten är ovanligt hög enligt företagets egen bedömning. Sammantaget innebär det att den svenska konkurrenssituationen enligt dessa mått kommer att vara i linje med vad som varit normalt under 2000-talet när kronan stärks. Det bedöms i sin tur vara förenligt med fortsatt god svensk ekonomisk utveckling. Bedömningen av den framtida relativa kostnadsutvecklingen i gemensam valuta baseras dock på en rad olika prognoser och förutsättningar som kan förändras snabbt.

¹⁹ Industrial Confidence Indicator, Total Sector, Quarterly, Competitive Position Inside EU, Balance, SA.